

ALGIRDAS DEGUTIS

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

LIBERALIOSIOS PASAULĖŽIŪROS APORIJOS

Aporias of the Liberal Worldview

SUMMARY

The regime of political correctness that is now dominant in the West is an upshot of a specific ideology, namely, that of the new liberalism. The basic premise of the ideology is moral and cultural relativism, closely linked to egalitarianism. The new liberalism, engaged as it is in the project of creating an “open society”, has been taking an ever more aggressive stance towards traditional Western culture. Tolerance, openness and hospitality to the Other are the highest liberal values. The elevation of these values requires the downgrading of traditional Western values. The liberal struggle against “discrimination”, led in the name of a more open society, requires a curtailment of traditional liberties and a lowering of cultural and moral standards. The liberal struggle against “xenophobia” has been evolving into xenophilia – an ideology of guilt-ridden Western suicide. Cultural egalitarianism is even more destructive than its predecessor, economic egalitarianism.

SANTRAUKA

Vakaruose vyraujantis politinio korektiškumo režimas yra specifinės ideologijos – naujojo liberalizmo – viešpatavimo išraiška. Paminė šios ideologijos prielaida yra moralinis ir kultūrinis reliatyvizmas, sujungtas su egalitarizmu. Naujasis liberalizmas vykdo „atviros visuomenės“ kūrimo projektą užimdamas vis labiau agresyvią poziciją tradicinės Vakarų kultūros atžvilgiu. Tolerancija, atvirumas ir sveitingumas Kitam yra aukščiausios naujojo liberalizmo vertybės. Šių vertybių aukštinimas reikalauja tradicinių Vakarų vertybių žeminimo. Liberalioji kova su „diskriminacija“ siekiant atviresnės ir nerinkesnės visuomenės reikalauja tradicinių laisvių ribojimo, kultūrinių bei moralinių standartų žeminimo. Liberalioji kova su „ksenofobija“ vis labiau virsta ksenofilija – atgailaujančių Vakarų savižudybės ideologija. Savo destruktivumu kultūrinis egalitarizmas žymiai pranoksta jo pirmtaką – ekonominį egalitarizmą.

RAKTAŽODŽIAI: politinis korektiškumas, liberalizmas, atvira visuomenė, kultūrinis egalitarizmas.

KEY WORDS: political correctness, liberalism, open society, cultural egalitarianism.

NUO EKONOMINIO PRIE KULTŪRINIO EGALITARIZMO

„Hitlerio kerštas“, arba kultūros savisaugos tapatinimas su fašizmu, išties suvaidino svarbų vaidmenį įtvirtinant dabartinę Vakarų kultūros ir tradicijos niekinimo nuostatą. Tačiau jo ideologinės ištakos yra gilesnės ir siekia tuos laikus, kai Vakaruose iškilo vadinamasis „socialinis klausimas“. Pasaulėžiūrinis lūžis vyko jau XIX a., kai veikiant rusoistiniam sentimentalizmui Vakaruose pradėjo išsivyrėti užuojautos „nuskriaustiesiems ir pažemintiesiems“ kultas. Jeigu XVIII a. liberalas dar galėjo smerkiančiai žvelgti į skurdžius ir valkatas, tai XIX a. pabaigoje jau vyravo toji nuostata, kurią ironiškai nusakė Friedrichas Nietzsche: „Gėda būti laimingam: pasaulyje tiek daug vargo“. Kaltės už svetimus vargus jausmas, socialinis susirūpinimas tapo pakylėtąja emocija, kuri išsiliejo į daugiau ar mažiau radikalius politinius sąjūdžius, siekiančius pertvarkyti visuomenę „pažangos“ – vargo mažinimo ir didesnės lygybės – linkme. Šioje dvasinėje aplinkoje klasikiniai liberalai su jų saviklivos ir savitvarkos morale prarado turėtą įtaką arba virto „naujaisiais liberalais“, išpažįstančiais socialinio teisingumo idealus.¹⁶ Ilgainiui suartėjęs su socialdemokratija, išsižadėjęs radikalaus marksizmo siekių, naujasis liberalizmas galiausiai tapo įtakingiausia ideologija Vakaruose. Žymiausias šios ideologijos teoretikas Johnas Rawlsas postuluoja moralinę visų žmonių lygybę ir kritikuoja kaip „moraliai atsitiktinę“ arba nepelnytą jų materialią nelygybę realioje visuomenėse. Padėčiai taisyti jis siūlo nelygybę reguliuoti taip, kad ji tarnautų blogiausioje padėtyje

esantiems žmonėms. Atsakomybė už materialinę padėtį turėtų būti nuimama nuo neturtingiausių pečių ir perkeliama turtingesniems. Šią procedūrą cikliškai kartojant neturtėlių turėtų nelikti, t.y. visi turėtų atsidurti ekonominės lygybės situacijoje. Tokiu būdu visų pažangiečių tikslas – socialinis teisingumas – būtų pasiektas nesigriebiant skausmingų revoliucinių priemonių.

Klasikinis liberalas vadovavosi „paprastu“ teisingumu, kuris abejingai žvelgė į vargšų vargus ir pakeldavo kardą tik prieš įprastus nusikaltėlius. Naujojo, „socialinio“, teisingumo išpažinėjas negali taikstyti su tokiu abejingumu. Ten, kur anksčiau žmonės matydavo tik nesėkmes arba nelaimės, jis išvelgia *skriaudas*. Todėl visuomenę jis mato padalintą į skriaudikus ir nuskriaustuosius, į prispaudėjus ir prispaustuosius, o save suvokia kaip sąžinės balsą, kaip skriaudžiamųjų ir prispaustųjų užtarėją ir išlaisvintoją. Kaip rašo Friedrichas Hayekas, „Socialinio teisingumo“ išpažinimas faktiškai tapo pagrindiniu moralinių emocijų katalizatoriumi, skiriamuoju gero žmogaus bruožu, pripažintu moralinio sąžiningumo bruožu. <...> beveik niekas neabejoja, kad pats terminas turi apibrėžtą prasmę, išreiškia kilnų idealą ir atkreipia mūsų dėmesį į rimtas esamos visuomeninės tvarkos ydas, kurias būtina kuo skubiausiai taisyti.“¹⁷ Tačiau kitaip nei gerasis samarietis, socialiai susirūpinęs veikėjas mąsto ir jaučia globaliai: todėl jis gali mylėti kenčiančią žmoniją, bet nekęsti savo kaimyno. Be to, socialinis rūpinimasis jam yra pigus palyginti su privačia labdara: norint pakilti į mo-

ralės aukštumas jam nebūtina atiduoti sava, pakanka gebėti persikirstyti sveti- ma. Neatsitiktinai socialinis rūpinimasis visada virsta priemone pakilti ne tik į moralės, bet ir į valdžios viršūnes. Būtent dėl šių bruožų ekonominis egalitarizmas visada turėjo savo kritikų, įrodinėjančių, kad jis nesiskiria nuo plėšikavimo ir kad jį nuosekliai realizuojant visuomenė žlugtų ekonomiškai. Šią kritiką stiprino nesibaigiančios realaus socializmo ekonominės negandos. Spaudžiant šioms aplinkybėms, socialiniams kritikams kapitalistinę nelygybę galiausiai teko pripažinti kaip neišvengiamą blogybę ir bent jau ekonomikos srityje sutramdyti savo egalitaristines ambicijas.

Tačiau kadangi bendroji egalitaristinė nuostata išliko, kritikų dėmesys pradėjo vis labiau krypti nuo ekonominės nelygybės prie kitokių nelygybės formų. Jų taikiniu tapo ne tik ir ne tiek ekonominė žmonių nelygybė, kiek kultūrinė ir kitokia jų diferenciacija. Aaronas Wildavsky atkreipė dėmesį į „naująjį egalitarizmą“, kuris remiasi įsitikinimu, jog „moraliai privalu mažinti ne tik pajamų nelygybę, bet ir lyčių, seksualinių orientacijų bei galių diferenciaciją. <...> Tokia diferenciacija [yra] nelygybės, hierarchinės pasaulio tvarkos šaltinis. Egalitaristai priešinasi tokiai diferenciacijai ir mėgina kur tik gali ją griauti.“¹⁸ Specifinė forma, kurią mūsų laikais jie suteikė lygybės reikalavimui, yra kova su „diskriminacija“. Faktinės lygybės reikalavimus perkėlė iš ekonomikos į kultūros sritį, savo pastangas jie sutelkė į „diskriminuojamų“ kultūrinių grupių emancipavimą ir „įgalinimą“. Besileidžiant ekonominio egalitarizmo saulei pradėjo kilti *kultūrinio* egalitarizmo saulė.

Autoritetingas šiuolaikinis liberalas Willas Kymlicka rašo: „kiekviena priimtina politinė teorija vadovaujasi ta pačia pamatine vertybe, ir tai yra lygybė. ... Teorija yra egalitarinė ... jeigu ji pripažįsta, kad kiekvieno bendruomenės nario interesai yra svarbūs, ir svarbūs vienodai.“¹⁹ Šią įtartinę tezę jis teikia kaip visuotinai pripažįstamą ir akivaizdžią tiesą. Tačiau jam jau labiau rūpi kitokia nei ekonominė nelygybė – pirmiausia įvairių „mažumų“ pažemintas statusas visuomenėje. Vėlesniame tekste, tardamas, kad „įstatymus, taisykles bei institucijas tendencingai veikia daugumos kultūrinė tapatybė bei interesai“, jis daro išvadą: „mažumų teises galime suvokti ne kaip nepagrįstas privilegijas ... bet kaip kompensaciją už nepateisinamą pažeminimą (*disadvantages*) ir tada galime jas laikyti kaip suderinamas su teisingumu arba net paties teisingumo reikalavimais.“²⁰ Kas yra tos mažumos? Ogi mūsų seni pažįstami, „nuskriaustieji ir pažemintieji“, kurių sąrašas Vakaruose nuolat ilgėja. Jame figūruoja, daugmaž chronologiškai, neturtėliai, moterys, juodaodžiai, vaikai, invalidai, homoseksualistai, recidyvistai, migrantai, storuliai ir t.t. Visus juos liberalas apibrėžia kaip nepagrįstai „pažemintas“ grupes ir reikalauja, kad visuomenė („dauguma“) jiems teiktų ypatingas teises kaip kompensaciją už jų patirtas skriaudas.

Pastebėkime, kaip lengvai Kymlicka interesus paverčia teisėmis. Kaip jam tai pavyksta? Ogi pasitelkiant idėją, kad bet kokia diskriminacija yra neteisėta. Jeigu kiekvieno interesai yra „svarbūs vienodai“ ir jeigu kai kurie iš tų interesų prieštarauja tarpusavyje (pvz., tradicinių

krikščionių ir homoseksualistų), tai kuri iš jų gins liberalioji valstybė jį pašventindama kaip *teisę*? Akivaizdu, kad ji gins tą interesą, kuris tradiciškai buvo diskriminuojamas ir žeminamas, t.y. ji gins homoseksualistų, o ne krikščionių interesus. Juk „gėjai ir lesbietės kenčia nuo heteroseksizmo“.²¹ O kaip ji juos gins? Ogi drausdama smerkti homoseksualizmą kaip nuodėmę (t.y. ribodama

žodžio laisvę krikščionims), drausdama homoseksualistų diskriminavimą darbo rinkoje (t.y. atimdama iš darbdavių darbuotojų pasirinkimo laisvę), įvesdama homoseksualistams palankų lytinį vaikų švietimą mokyklose (t.y. ribodama tėvų laisvę pasirinkti, ko bus mokomi jų vaikai) ir t.t. Kitaip sakant, išleidus į visuomenę mažumų teises, jos pradeda ryti įprastas žmonių laisves.

DISKRIMINACINĖ KOVA SU DISKRIMINACIJA

Nepaisant liberalios valstybės „vienodo“ rūpinimosi visais interesais ir jos skelbiamo neutralumo visų interesų atžvilgiu, pripažinusi diskriminuojamų mažumų teises ji turi vykdyti agresyviai diskriminacinę politiką visuomenės atžvilgiu. Norint mažumas išlaisvinti nuo diskriminacijos, reikia uždėti apynasrį jas diskriminuojančiai daugumai. Norint atverti duris atskirtajam, reikia priverti duris jį atskyrusiam. Norint įgalinti vienus reikia susilpninti kitus. Tad kultūrinės lygiavos siekis, emancipuotos visuomenės kūrimas neišvengiamai reikalauja dvejopų standartų ir represinių priemonių. Atskirtojo Kito įtraukimas į visuomenę gali vykti tik naudojant politinę prievartą prieš savus. Kas yra tie savi? Ogi visi tie, kurie laikosi tradicinių papročių, elgesio normų, įprastų padorumo reikalavimų, kurie atžagariai priešinasi emancipacinėms elito pastangoms. Siekdamas visuomenę padaryti „atvirą“, būtent šiuos savus elitas turi traktuoti kaip svetimus, net kaip priešus. Todėl jis turi vykdyti moralinę inversiją: traktuoti jų gėrį kaip „gėrį“, t.y. kaip blogį, o jų normas – kaip „normas“, t.y. kaip patologiją. Jis

turi sveikinti ir skatinti visa, kas griau-na atžagarios visuomenės „gėrį“ ir jos „normas“.

Kalbėdamas apie 7 ir 8 dešimtmečio Ameriką Christopheris Laschas rašė: „Liberalizmas dabar reiškė seksualinę laisvę, moterų teises, gėjų teises; jis reiškė šeimos kaip visos priespaudos šaltinio smerkimą; „patriarchijos“ smerkimą; „darbo klasės autoritarizmo“ smerkimą“.²² Pastebėkime, kad anksčiau buvusi prispaustoji „darbo klasė“ virto prispaudėja, ir šis apsvertimas kaip tik liudija ekonominio egalitarizmo virsmą kultūrinio egalitarizmu. Mažumų teisėmis besirūpinantis Vakarų elitas stebėtinai primena Lenino partijos avangardą, kuris naudodamasis proletariatu kaip svertu sėkmingai griovė Rusijos visuomenę. Todėl liberalųjį emancipacinį projektą Laschas taikliai vadino „elito sukilimu“. Tiesa, dabartinio elito naudojamos priemonės nėra tokios brutaliai, veikiau vykdomas tylus tradicinės Vakarų visuomenės dusinimas naudojant platų PK priemonių arsenalą, kurių visų paskirtis – sunaikinti bet kokią diskriminaciją, t.y. bet koki žmonių rinklumą tarpusavio santykiuose.

Liberalioji tolerancija reikalauja netolerancijos, nepakantumo ir priešiško tiems Vakarų visuomenių broožams, kurie vakariečiams labiausiai savi ir artimi. Ideologinė liberaliosios tolerancijos – politinio korektiškumo – galia yra tokia didžiulė, kad prieš ją neatsilaiko beveik jokios visuomeninės tvirtovės. Galima pateikti aibes šią galią liudijančių pavyzdžių. 1988 m. atsiliepdamas į demonstracijų lyderio juodaodžio pastoriaus Jesse Jacksono paleistą šūkį „Hey, hey, ho, ho, Western culture’s got to go“, Stanfordo universitetas Vakarų kultūros akademinį kursą skubiai pakeitė į „neutralų“ CIV (Culture, Ideas, Values) kursą – uoliai pademonstruodamas ištikimybę kultūrų lygiavertiškumo idėjai. Religijų sulyginimo projektas Amerikoje reikalauja šlovinti primitivų kvanza kultą ir atgailauti dėl krikščionybės piktadarybių, jis neleidžia viešoje vietoje pasakyti „Merry Christmas“. Anglijoje iš vitrinų dingsta moliniai paršeliai – nes jie kursto priešškumą „taikos religijai“. Rasinio sulyginimo projektas reikalauja sveikinti juodaodį, šaukiantį „I am black and I am proud“ ir bausti baltaodį už simetrišką „I am white and I am proud“. Seksualinio elgesio būdų sulyginimo projektas nesitenkina ir negali tenkintis vien normalizavimu to, kas tradiciškai laikoma iškrypimu: „Didžiajam socialiniam moralinio sulyginimo projektui nepakanka iškrypimo normalizavimo. Turi būti atrasta, jog normalumas yra iškrypimas“.²³ Normalizavus homoseksualizmą – tradicinį iškrypimą – homoseksualizmo smerkėjai turėjo būti patys pasmerkti kaip iškrypėliai homofobai. Homoseksualizmą akredituojant kaip normalų seksualinį elgesį, normalus seksualinis elgesys turi

būti diskredituojamas. Būtent todėl homoseksualistai gali viešai glamonėtis gatvėse, bet vyras, mirktelejęs gražiai moteriai, rizikuoja būti nubaustas už „seksualinį priekabiavimą“. Nenormalių seksualinių santykių normalizacija eina išvien su šeimos ir santuokos diskreditacija: tradicinė buržuazinė šeima vaizduojama kaip moterų priespaudos, vaikų diskriminacijos, įvairių patologijų irštva. Dėl šeimos vardo su šeima vis sėkmingiau konkuruoja įvairialytė „partnerystė“, išvaduojanti partnerius nuo tradicinės santuokinės priespaudos.

Liberalioji nuostata teikti vienodą vertę visiems interesams visada kakto muša susiduria su faktu, jog realioje visuomenėje ne visiems interesams pripažįstama vienoda vertė. Liberalui tai reiškia, jog jo laukia dideli socialiniai darbai – verčiant visuomenę taisyti, stumiant ją atviresnės, mažiau hierarchizuotos tvarkos link, emancipuojant joje slopinamus arba žeminamus interesus. Visi apribojimai, draudimai ir tabu – visa, kas visuomenę atitveria nuo vidaus barbarų ir visa, kas ją atitveria nuo likusio pasaulio, kas daro ją savitą ir savą – liberalui yra tik prietarai, stereotipai, uždarumo, nepakantumo ir reakcingumo apraiškos. Įgyvendindamas savo atviros visuomenės viziją, liberalas turi ardyti autoriteto („autoritarines“) struktūras visuomenėje, naikinti hierarchijas, „tobulinti“ spontaniškus socialinius darinius šalinant iš jų diskriminacijos elementus. Galiausiai arba idealiu atveju socialinis pasaulis turi tapti vientisa autonomiškų individų mase – be jokių vidinių sienų, be uždaru ertmių, be asociatyvių gumulų. Panašiai kaip Rawlso „skirtumo principas“, cikliška jį taikant, turėtų išlyginti

žmonių ekonominę nelygybę, taip diskriminacijos draudimas, tolydžio plečiant emancipuojamų grupių ratą, turėtų išlyginti kultūrinę žmonių nelygybę.

Emancipuojamos visuomenės pobūdį gali padėti suvokti kontrastas: normali visuomenė save apibrėžia diskriminuodama nepritampantį Kitą; emancipuojamą visuomenę apibrėžia tai, kad joje diskriminuojami (slopinami) tie jos nariai, kurie nėra pakankamai atviri Kitam. Kova su nepakankamai atvirais savo visuomenės nariais yra būtina emancipavimui – neįmanoma emancipuoti atskirtojo Kito neslopinant tų, kurie jį atskyrė. Kadangi konkrečią visuomenę apibrėžia būtent tai, nuo ko ji atsiveria, emancipacinės politikos pergalė gali būti pasiekta tik suskaidžius ją į jokių tradicinių apribojimų ir reikalavimų nevaržomų individų agregatą. Skelbdamas lygybę ir nediskriminavimą kaip pamatinę visuomenės principą, liberalizmas turi atakuoti visas socialines struktūras, suteikiančias formas žmogaus būčiai, nes tokios struktūros nustato ribas ir hierarchijas, pažeidžiančias lygybės ir nediskriminavimo principą.

Emancipacinė aistra neturi jokios loginės baigties, jokios galutinės stotelės, kurioje ji galėtų nurimti. Emancipuojant vienus interesus tuojau pat atsiranda nauji diskriminuojami interesai su pretenzijomis neteisingai tvarkai. Antai po homoseksualistų emancipacijos politikų duris Vakaruose dabar klebena poligamijos, pedofilijos ir zoofilijos gynėjai – šios mažumos taip pat jaučiasi neteisėtai prispaustos – ir liberalas kaip liberalas negali turėti jokių argumentų prieš jų išsivadavimo siekius. Emancipacinės idėjos, net jeigu iš pradžių jos atrodo eks-

tremistinės, greit susiranda sekėjų ir galiausiai pradedamos diegti praktiškai. Prieš keletą dešimtmečių filosofas liberalas Peteris Singeris rašė: „būtybių diskriminavimas vien dėl jų priklausomybės tam tikrai gyvūnų rūšiai yra toks pat amoralus ir nepagrindžiamas kaip ir žmonių diskriminavimas rasiniu pagrindu.“²⁴ Atradus šią naują diskriminacijos rūšį netrukus kilo galingas „gyvūnų teisių“ sąjūdis, kuris, be kita ko, pasiekė, kad Anglijoje būtų uždrausta lapių medžioklė – senoji britų tradicija. Akivaizdu, kad šią emancipacinę seriją galima tęsti, nes (kaip pasakytų Levinas) pačia savo būtimi pasaulyje žmogus diskriminuoja likusią gyvų ir negyvų padarų esiniją. Žvelgiant į dalyką grynai logiškai, liberalioji emancipacija gali būti baigta tik tada, kai žmogaus teisės bus sulygintos su sliekų ir mineralų teisėmis.

Liberalizmo radikalumas ir destruktivumas iškart neatsiskleidžia tik todėl, kad patys liberalai visada dar yra saistomi tradicinių įsitikinimų ir tabu likučių. Tačiau jie yra jų saistomi ne dėl savo liberalizmo, o dėl savo nenuoseklumo. Liberalizmo logika juos nuolat stumia kratyti šių likučių ir vis labiau radikalizuotis. Kita vertus, šis nenuoseklumas klaidina oponentus, kuriems kas kart radikalesni emancipaciniai žingsniai atrodo kaip gerojo liberalizmo „perlenkimai“. Atakuodami šiuos „perlenkimus“, o ne patį liberalizmą, jie patys faktiškai palaiko šią ideologiją.

Kovodama su diskriminacinės galios židiniais visuomenėje liberali valstybė pati vis labiau išskyla kaip tokios galios koncentratas, kaip grėsmingasis Leviatanas. Individo emancipavimo nuo „autoritarinių“ struktūrų užduotis neribotai

plečia valstybės galią, leidžia jai kištis į atokiausius gyvenimo kampelius, daro ją vis labiau landžią ir net totalitarinę. Kodėl ir kaip tai vyksta? Emancipacija neša laisvę, tačiau jeigu laisvė nėra pozityviai apibrėžta, ji yra tik laisvė daryti ką nori. Liberalas negali jos apibrėžti pozityviai, nes visi norai jam „vienodai svarbūs“. Tačiau skirtingų žmonių norai dažnai konfliktuoja tarpusavyje. Realiose, istoriškai besiklostančiuose žmonių santykiuose tokie konfliktai visada yra jau išspręsti arba sprendžiami diskriminuojant ir slopinant kai kuriuos iš visų norų. Visada veikia norų atrankos principai, įkūnyti tradicijose, papročiuose, padarumo normose; įvairiuose standartuose, autoriteto struktūrose ir t.t. Kitaip sakant, veikia neformali socialinė galia. Liberalas, vadovaudamasis vien individų norų lygiavertiškumo idėja, pats negali turėti jokių atrankos kriteri-

jų. Dar daugiau, esamus kriterijus jis turi traktuoti kaip diskriminacinius, tad ir neteisėtus. Interesų konflikto atveju jis turi ginti silpnesnįjį, prispaustąjį, net nusikaltėlį. Jis turi teikti pirmenybę diskriminuojamam interesui, o tai reiškia, kad jis turi slopinti jo slopintoją. Dingsčių šiam slopinimui daugėja, nes kiekvienas emancipavimo žingsnis žadina naujus emancipacinius siekius. Valdžia mielai imasi juos tenkinti, nes tai didina jos pačios galią. Ir kuo platesniu frontu vyksta šis emancipacinis visuomenės (socialinės galios) puolimas, tuo didesnes galias įgyja politinė valdžia, tuo labiau atrofuoja socialinė galia ir tuo labiau visuomenė atsiduria po Leviatano padu. Juolab, kad emancipuotą masę, išsivadavusią iš „prietarų“, galiausiai išties tenka valdyti jėga ir prievarta. Jau Platonas atskleidė šią emancipacijos virsmo tironija logiką.²⁵

VAKARŲ SAVIŽUDYBĖS IDEOLOGIJA

Emancipacinės pastangos visada pateikiamos kaip kova už asmens laisvę – kaip senojo liberalizmo pastangų tęsa. Tačiau klasikiniams liberalams asmens laisvė reiškė laisvę nuo prievartos ir valdžios savivalės. Naujiesiems liberalams ji reiškia asmens laisvę nuo socialinių suvaržymų ir apribojimų – laisvę, įgyjamą pasitelkiant valstybės prievartą. Įgydama galią drausti privačią diskriminaciją valdžia faktiškai įgyja tą galią, kurią klasikiniai liberalai laikė tironija. Klasikinėje liberalioje visuomenėje individas turi bendravimo pasirinkimo laisvę: jis yra laisvas bendrauti arba nebendrauti su tais, kurie siūlosi bendrauti

(asociacijų laisvė, kontrakto laisvė). Tokie visuomenėje klostosi plati žmogiškųjų santykių diferenciacija būtent dėl to, kad individas joje turi bendravimo arba *nebendravimo* su kitais laisvę, t.y. žmonių diskriminavimo laisvę. Liberalizmo transformacijos mastą bene raiškiausiai rodo tai, jog ši elementari laisvė šiandienos liberalų suvokiama kaip didžiausia visuomenės yda, su kuria būtina politiškai susidoroti. Pirmykštė kovos su diskriminacija prasmė buvo kova su valdžios ir viešųjų pareigūnų šališkumu, su jų vykdoma valdinių diskriminacija. Naujojo liberalizmo diskurse ši pirmykštė diskriminacijos prasmė apsi-

vertė. Dabar *privatus* asmuo baudžiamas dėl diskriminacijos, jeigu jis pažeidžia valdžios nustatytus nediskriminavimo arba privalomo bendravimo reikalavimus – pvz., atsisakydamas priimti į darbą savo kirpykloje skarotą musulmonę. Tokiu būdu naikinama klasikinė asociacijų laisvė – atraminis laisvos visuomenės stulpas. Kurdamas atvirą visuomenę ir veikdamas išvien su tais, kuriuos visuomenė atstumia arba marginalizuoja, liberalus politinis elitas naikina laisvąją visuomenę.²⁶

Tik iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad egalitarizmo siekių perkėlimas iš ekonominės srities į platesnę ir „minkštesnę“ kultūros sritį daro juos mažiau radikalius ir pavojingus. Tikroji padėtis yra veikiau priešinga: kultūrinis egalitarizmas visuomenę griauna net veiksmingiau nei ekonominis. Tai anksti suprato neomarksistai su Antonio Gramsci priešakyje, skelbę „ilgąjį žygį per institucijas“, sugriausiantį buržuazinės visuomenės moralinius pagrindus. Išvalgus sociologas Pitirimas Sorokinas jau 1956 m. savo skaitytojus įspėjo, kad Amerikoje prasidedanti seksualinė revoliucija „drastiškai paveiks milijonų gyvenimus, sukūrės bendruomenę iki pamatų ir padarys lemiamą poveikį visuomenės ateičiai“ ir kad jos padariniai „veikiausiai bus gilesni už visų kitų revoliucijų padarinius“.²⁷ Kalbėdamas apie dvi revoliucijas – politinę revoliuciją Rusijoje ir kultūrinę revoliuciją Vakaruose – kultūros kritikas Philipas Rieffas 1966 m. ironiškai rašė: „Iš šių dviejų revoliucijų mūsų revoliucija, manau, yra fundamentalesnė“, nes jai laimėjus „kultūra, kaip ji buvo anksčiau suprantama, pasieks tokią pergalę, kad jai daugiau neteks kentėti

pralaimėjimus“.²⁸ Apibendrinamas didžiųjų XX a. rūpybinių ir emancipacinių projektų Vakaruose padarinius ekonomistas ir filosofas Thomas Sowell, juodaodis, rašo, kad jų sukelta „socialinė degeneracija išryškėjo ... per platų socialinių reiškinių spektrą: smunkantys išsilavinimo standartai, kylantis nusikalstamumo lygis, šeimos irimas, stulbinantys nepilnamečių moterų nėštumo mastai, narkomanijos plitimas, beprecedentis paauglių savižudybių mastas.“²⁹ Valstybei ardant socialinio autoriteto struktūras visuomenė faktiškai stumiami į anomiją. Ir nors liberalas vaizduojasi, kad jis tik leidžia „sužydėti šimtui gėlių“, realus jo pastangų rezultatas yra didėjantis žmonių susvetimėjimas, tarpusavio pasitikėjimo smukimas, solidarumo erozija ir vis labiau išivyraujanti nihilizmo dvasia. Emancipuotų individų masėje kiekvienas vis labiau tampa atskiras ir vienišas egoistas tokių pat vienišų egoistų apsuptyje.³⁰ Žinoma, šiuos anomijos reiškinius liberalas suvokia ne kaip jo emancipacinių pastangų rezultatą, bet kaip tų pastangų nepakankamumo liudijimą. Todėl jo siūlomas vaistas visada tas pats – turime imtis papildomų priemonių, verčiančių visuomenę tapti dar labiau tolerantiška ir atvira, dauginti mažumų teises, stiprinti kovą su diskriminacija ir t.t.

Jamesas Burnhamas jau 1964 m. naująjį liberalizmą vadino Vakarų savižudybės ideologija.³¹ Laschas vėliau skundėsi, jog „šiandienos elitas ... prarado tikėjimą Vakarų vertybėmis arba tuo, kas iš jų liko. Daugeliui žmonių pats terminas „Vakarų civilizacija“ asocijuojasi su organizuoto viešpatavimo sistema, skirta buržuazinių vertybių įtvirtinimui ir patriarchalinės priespaudos aukų – moterų, vai-

kų, homoseksualų, spalvotųjų – išlaikymui nuolatinės sprespaudos padėtyje.“³² Britų filosofas Rogeris Scrutonas, kalbėdamas apie masinę svetimšalių imigraciją, apgailestauja, kad šalį valdantis elitas prarado „mūsų“ pojūtį: apeliuodama į „mūsų kantrumą, toleranciją ir geranorišką požiūrį į svetimus ... valdžia ir toliau veikia ne mūsų, bet jų labui“.³³ Išties, Vakarų elitas tampa vis labiau svetimas savo šalims, bet tokiu jis tampa dėl to, kad darosi vis liberalesnis. Juk atveriant sienas ir leidžiant migrantams pamažu kolonizuoti Vakarų šalis įgyvendinama liberalioji nediskriminacinio, multikultūrinio pasaulio vizija. Ksenofilija ir oikofobija (namų, tėvynės niekinimas – R. Scrutono naujadaras) tarnauja būtent šiam tikslui. Patį tautų ir nacionalinių valstybių egzistavimą nuoseklus liberalas suvokia kaip šovinistinį senų laikų relikta,

kaip kliūtį kelyje į suvienytąją žmoniją, valdomą apšviestojo globalinio elito. Globalizmas ir kosmopolitizmas yra nuoseklus liberalo pozicija, nes pačioje liberalizmo idėjoje nėra nieko, kas leistų kokią nors uždaramą – juolab savąjį, vakarietiškąjį – traktuoti kaip pozityvią vertybę. Šio tikslo šviesoje visą ligšiolinę Vakarų civilizaciją liberalas turi laikyti tik laipteliu į šviesią globalizmo ateitį. Jis turi kalti vakariečius į galvas, kad jų visuomenės turi pozityvią vertę tik tuo atveju, jeigu jos kratosi savo praeities ir tradicijų tapdamos atviros visoms kultūroms, t.y. pačios tapdamos kultūrine tuštuma. Kyla klausimas, ar vakariečiams išliks noras dėti savo galvas už šią tuštumą, jeigu ją panorės užpildyti Kitas. Liberalas siekia, kad Kitas jaustųsi Vakaruose kaip savo namuose, ir jeigu jis to pasieks, neliks nei Vakarų, nei jo paties.

Literatūra

1. Bloom, Allan, *The Closing of the American Mind*, Simon and Schuster, 1987.
2. Borradori, G., *Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, University of Chicago Press, 2003.
3. Brimelow, Peter, *The Alien Nation: Common Sense About America's Immigration Disaster*, Random House, Inc., 1995.
4. Burnham, James, *Suicide of the West: An Essay on the Meaning and Destiny of Liberalism*, Gateway Editions: Washington D.C., 1985 [1964].
5. Clark, Ramsey, *Crime in America*, New York: Simon and Schuster, 1970.
6. Degutis, Algirdas, „Reflections on Western Self-Deconstruction“, *Athena: Filosofijos studijos*, 2007, Nr. 3, p. 31–52.
7. Degutis, Algirdas, „Atskirtis, įtrauktis ir ksenofilijos baigtis“, *Athena*, Nr. 1, 2006, p. 132–149.
8. Degutis, Algirdas, „Atviros visuomenės“ sąrašai“, *Athena* (spaudoje).
9. Derrida, Jacques, *Adieu to Emmanuel Levinas*, Stanford University Press, 1999.
10. Finkelkraut, Alain, *The Defeat of the Mind*, trans. J. Friedlander, Columbia University Press, 1995.
11. Frazer, Nancy, „From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'Post-Socialist' Age“, *New Left Review*, I/212, July-August 1995.
12. Hayek, Friedrich, *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė*, II, Vilnius: Eugrimas, 1998.
13. Kimlicka, Will, *Contemporary Political Philosophy*, Oxford: Clarendon Press, 1990.
14. Kimlicka, Will, *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*, Oxford: Oxford University Press, 2001.
15. Krauthammer, Charles, „Defining Deviancy Up“, *The New Republic*, November 22, 1993.
16. Lasch, Christopher, *The True and Only Heaven: Progress and Its Critics*, New York: W.W. Norton, 1991.
17. Lasch, Christopher, *The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy*, W.W. Norton & Co., New York, 1996.
18. Magnet, Myron, *The Dream and the Nightmare: The Sixties' Legacy to the Underclass*, Encounter Books: San Francisco, 1993.

19. Minogue, Kenneth, *The Liberal Mind*, London: Methuen, 1963.
20. Moynihnan, Daniel Patrick, "Defining Deviancy Down", *American Scholar*, Winter 1993.
21. Murray, Charles, *Losing Ground: American Social Policy, 1950 - 1980*, Basic Books, 1984.
22. Nisbet, Robert, *The Quest for Community*, Oxford University Press, 1953.
23. O'Shea, Lester, *A Cure Worse Than The Disease: Fighting Discrimination Through Government Control*, Hallberg, 1999.
24. Platonas, *Valstybė*, Vilnius: Mintis, 1981, VIII knyga.
25. Rieff, Philip, *The Triumph of the Therapeutic*, ISI Books: Wilmington, Delaware, 2006 [1966].
26. Scruton, Roger, *A Political Philosophy: Arguments for Conservatism*, Continuum: London, New York, 2006.
27. Singer, Peter, *Animal Liberation*, rev. ed., New York: Avon Books, 1990 [1975].
28. Sorokin, Pitirim, *The American Sex Revolution*, Boston: Porter Sargent, 1956.
29. Sowell, Thomas, *The Vision of the Anointed*, Basic Books, 1995.
30. *The Levinas Reader*, Sean Hand, ed., Oxford: Basil Blackwell, 1989.
31. West, Diana, "Geert Wilders: Prisoner of Islam", *Townhall.com*, July 03, 2008.
32. West, Diana, *The Death of the Grown-Up: How America's Arrested Development Is Bringing Down Western Civilization*, New York: St. Martin's Press, 2007.
33. Wildavsky, Aaron, *The Rise of Radical Egalitarianism*, American University Press, Washington, D.C., 1991.

Nuorodos

- 16 Gerą šio virsmo analizę pateikia: Kenneth Minogue. *The Liberal Mind*. – London: Methuen, 1963.
- 17 Friedrich Hayek. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė*, II. – Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 115.
- 18 Aaron Wildavsky. *The Rise of Radical Egalitarianism*. – Washington: American University Press, 1991, p. 235, xviii.
- 19 Will Kimlicka. *Contemporary Political Philosophy*. – Oxford: Clarendon Press, 1990, p. 4–5.
- 20 Will Kimlicka. *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. – Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 32.
- 21 Nancy Frazer. From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'Post-Socialist' Age // *New Left Review*, I/212, July-August 1995, p. 78.
- 22 Christopher Lasch. *The True and Only Heaven: Progress and Its Critics*. – New York: W. W. Norton, 1991, p. 34.
- 23 Charles Krauthammer. Defining Deviancy Up // *The New Republic*, November 22, 1993, p. 20. Krauthammerio straipsnis buvo atsakas į sociologo ir politiko Danielo Patricko Moynihano straipsnį *Defining Deviancy Down* (*American Scholar*, Winter 1993), kuriame autorius reiškė susirūpinimą dėl moralinių ir kitokių standartų smukimo.
- 24 Peter Singer. *Animal Liberation*. – New York: Avon Books, 1990 [1975], p. 243.
- 25 Platonas. *Valstybė*. – Vilnius: Mintis, 1981, VIII knyga.
- 26 Plačiau apie tai žr.: Algirdas Degutis. „Atviros visuomenės“ spąstai // *Athena* (spaudoje).
- 27 Pitirim Sorokin. *The American Sex Revolution*. – Boston: Porter Sargent, 1956, p. 7, 14.
- 28 Philip Rieff. *The Triumph of the Therapeutic*. – Wilmington, Delaware: ISI Books, 2006 [pirmas leidimas 1966], p. 15–16.
- 29 Thomas Sowell. *The Vision of the Anointed*. – Basic Books, 1995, p. 259–260. Panašias išvadas daro: Myron Magnet. *The Dream and the Nightmare: The Sixties' Legacy to the Underclass*. – San Francisco: Encounter Books, 1993; Lester O'Shea. *A Cure Worse Than The Disease: Fighting Discrimination Through Government Control*. – Hallberg, 1999.
- 30 Klasikinę emancipacinių pastangų ir jų padarinių analizę, galiojančią ir šiuolaikiniam anti-diskriminacijos vajui, pateikia: Robert Nisbet. *The Quest for Community*. – Oxford: Oxford University Press, 1953.
- 31 James Burnham. *Suicide of the West: An Essay on the Meaning and Destiny of Liberalism* – Washington: Gateway Editions, 1985 [1964].
- 32 Christopher Lasch. *The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy*. – New York: W. W. Norton & Co., 1996, p. 26.
- 33 Roger Scruton. *A Political Philosophy: Arguments for Conservatism*. – London–New York: Continuum, 2006, p. 26.